

Taidelähtöiset menetelmät ja queerit tyttökietoumat alakouluikäisten suhdekulttuureissa

Eveliina Puutio, Tuija Huuki, Suvi Pihkala & Anni Lehmusniemi

Tässä artikkelissa tarkastelemme orastavia romanttisia suhdekulttuureja lapsuuden ja nuoruuden rajapinnoilla keskittyen erityisesti niistä etäisyyden ottamiseen tyttöjen näkökulmasta. Tutkimuksen aineisto on tuotettu 2010-luvun jälkipuoliskolla eräässä pohjoissuomalaisen kaupungin alakoulussa yhdessä viidesluokkalaisten tyttöjen kanssa. Hyödyntämällä feministisiä uusmaterialistisia ja posthumanistisia sekä taidelähtöisiä teoreettis-metodologisia välineitä rakennamme analyysissä kolme materiaalis-diskursiivista *queeria tyttökietoumaa*. Niiden avulla havainnollistamme, kuinka ulkonäkö, ruumiillisuus ja heteroseksuaalisten suhteiden epäseksualisointi kietoutuivat toisiinsa tavoilla, jotka mahdollistivat tyttöjen etäisyyden ottamisen romanttissävyyteisistä suhdekulttuureista. Osoitamme myös, miten lyhytelokuvan valmistaminen taidelähtöisenä lähestymistapana mahdollisti heteronormatiivisille suhdetapaisuuksille vaihtoehtoisten visioiden kehkeytymisen. Tutkimus tekee näkyväksi esiteini-ikäisten koululaisten keskuudessa jo olemassa olevia (hetero)normatiivisuutta haastavia suhteisuuden käytäntöjä. Lisäksi se tuo esiin taidelähtöisten menetelmien pedagogisia ja metodisia mahdollisuuksia varhaisnuorten suhdekulttuurien tutkimuksessa ja käsittelyssä sekä väkivallattomien koulukulttuurien kehittämisessä.

Asiasanat: seksuaalisuus, suhdekulttuurit, taidelähtöiset menetelmät, tytöt, uusmaterialismi

Monet esiteini-ikäiset kietoutuvat eriasteisesti vertaissuhteiden ihastumissävytteisiin, romanttisiin tai seksuaalisesti virittyneisiin *suhdekulttuureihin*, joita yleensä ohjaavat heteronormatiiviset käsitykset kaksinapaisesta ja toisiinsa vetoa tuntevasta sukupuolesta (Anttila 2009; Robinson & Davies 2015). Juonnamme suhdekulttuurien käsitteen englanninkielisestä *relationship cultures* -termistä, jota on sukupuolistuneiden suhdekulttuurien (*gendered peer cultures*), romanttisten kulttuurien (*romantic cultures*) ja seksuaalisten kulttuurien (*sexual cultures*) ohella käytetty lasten ja nuorten seurustelukulttuurien tutkimuksessa (Cannoni & Bombi 2016; Robinson & Davies 2015). Suhdekulttuurit paikantuvat siten osaksi laajempia, muun laatuksiakin vertaisuhteita sisältäviä vertaiskulttuureja. Käytämme tutkimuksessamme suhdekulttuurien käsitettä pääsääntöisesti ilman seksuaalisuuteen, seurusteluun tai romanttisuuteen viittaavia etuliitteitä, sillä keskilapsuuden suhdekulttuurit ovat paitsi orastavia, myös moniulotteisia, mutkikkaita ja monin tavoin laajempiin vertaiskulttuureihin kietoutuneita. Samasta syystä vältämme niiden kategorista määrittelyä ja puhuttelemme niitä sen sijaan esimerkiksi romanttisesti virittyneinä, ihastumissävytteisinä tai seksuaalisesti latautuneina suhteina, tapaisuuksina ja kulttuureina. Kirjoitamme (hetero)seksuaalisista suhdekulttuureista painottaaksemme suhteiden seksuaalista virittyneisyyttä ja heteronormatiivisista suhdekulttuureista, kun painotus on ahtaissa ja kapeuttavissa suhdekulttuurien muodoissa.

Eri-ikäisten lasten ja nuorten välisiä suhdekulttuureja on tutkittu vaihtelevasti. Tutkimus on painottunut teini-ikäisiin (Aaltonen 2006; Kulmalainen 2015; McCullough 2017), kun taas varhais- ja keskilapsuuteen sijoittuvaa tutkimusta on ilmestynyt vähemmän (ks. kuitenkin Gansen 2017; Holford &

Renold & Huuki 2013; Huuki 2016; Paechter 2018; Renold 2013; Robinson & Davies 2015). Tutkimuksissa painottuvat romanttisesti virittyneistä suhdekulttuureista kiinnostuneiden lasten ja nuorten näkökulmat sekä lasten välisiin suhteisiin liittyvä sukupuolistunut häirintä (Gillander Gådin 2012; Hill & Kearn 2011; Keddie 2009; Myers & Raymond 2010). Kotimaista tutkimusta aiheesta on ilmestynyt vain vähän (Anttila 2009; Huuki 2016; Kulmalainen 2015; Sunnari 2010).

Tytöt ovat usein keskeisessä roolissa vertaisryhmän suhdekulttuurien rakentamisessa ja ylläpitämisessä (Holford ym. 2013), mutta monet heistä kokevat paineita toimia vertaisryhmän normien mukaan tai asettua poikien arvioinnin kohteeksi (Hill & Kearn 2011; Myers & Raymond 2010; Renold 2005). Osa tytöistä ei koe sopivansa heteroseksuaalisten suhdekulttuurien normistoon (Bragg ym. 2018; Paechter 2018), mikä tuottaa vertaisryhmässä riskin sosiaalisen aseman laskemisesta (Paechter & Clark 2016; Renold 2008).

Tähän tutkimukseen osallistuneessa, eräässä pohjoissuomalaisessa kaupungissa sijaitsevan koulun viidennessä luokassa tilanne oli kuitenkin toinen. Luokassa oli neljän hengen tyttöryhmä, jolla oli vertaisryhmässään vahva sosiaalinen asema vaikka ryhmän jäsenet sanoutuivat näkyvästi irti heteroseksuaalisista suhdekulttuureista. Koska ei ole juuri olemassa tutkimusperustaista tietoa siitä, millaisia keinoja esiteini-ikäisillä tytöillä on vastustaa näiden suhteisuuksien asettamia paineita, tarkastelemme tässä tutkimuksessa sitä, kuinka ulkonäkö, ruumiillisuus sekä heteroromanttisten suhteiden epäseksualisointi kietoutuivat toisiinsa tavoilla, jotka mahdollistivat tyttöjen etäännyttämisen lapsiryhmän valtavirtaisista suhdekulttuureista. Analysoimme myös, miten lyhytelokuva taidelähtöisenä lähestymistapana mahdollisti heteroseksuaalisille suhteille vaihtoehtoisten visioiden kehkeytymisen. Aineistona toimivat tyttöjen

kanssa yhteistoiminnallisessa taideprojektissa tuotetut piirustukset ja lyhytelokuvat sekä parihaastattelut, ryhmäkeskustelut ja havainnointimuistiinpanot.

Tutkimus paikantuu kansainväliseen (Gonick & Gannon 2014) ja kotimaiseen (Ojanen & Mulari & Aaltonen 2011) tyttötutkimukseen, jota avaamme seuraavassa luvussa lasten ja nuorten suhdekulttuurien näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvaamme tutkimuksemme menetelmällisiä valintoja, jotka pohjautuvat uusmaterialistisiin ja posthumanistisiin filosofioihin (Barad 2007; Deleuze & Guattari 1987; Haraway 2016), sekä niistä vaikutteita saavaan lapsi- ja nuorisotutkimukseen (Hohti & Tammi 2017; Huuki 2019; Lenz Taguchi & Palmer 2013; Mayes 2016; Murrin 2016; Osgood & Robinson 2019; Pihkala & Huuki 2019) ja metodologioihin (Coleman & Ringrose 2013; Dernikos ym. 2020; Hickey-Moody 2017; Ringrose & Warfield & Zarabadi 2018; St. Pierre & Jackson 2014; Taylor & Hughes 2016). Niiden inspiroimina havainnollistamme analyysissa, kuinka ruumiillisuus ja seksuaalisten suhteiden epäseksualisointi tulivat osaksi suhdekietoumia tavoilla, jotka mahdollistivat tyttöjen irtautumisen lapsiryhmän suhdekulttuureista. Osoitamme myös, miten taidelähtöiset lähestymistavat mahdollistivat kapeille sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsityksille vaihtoehdoisen spekulatiivisen romanttisen tarinan tuottamisen lyhytelokuvan keinoin.

Tytöt suhdekulttuurien ristipaineissa

Eri-ikäisiin tyttöihin kohdistuu monenlaisia ristikkäisiä odotuksia, arvoja ja normeja, joiden ohjaamina lasten ja nuorten suhdekulttuurit kehkeytyvät (Bragg ym. 2018; Holford ym. 2013; Paechter 2018; Robinson & Davies 2015). Tyttöryhmissä romanttiset kulttuurit

rakentuvat usein pojilta saadun huomion sekä länsimaisissa kulttuureissa feminiinisinä pidettyjen piirteiden korostamisen avulla (Aaltonen 2006; Kulmalainen 2015; Paechter 2018; Renold 2005). Suhdekulttuureihin liittyy kuitenkin myös pelkoa yliseksualisoidumisesta ja häirinnästä sekä paineita pysytellä viattomana tai passiivisena poikien toiminnan kohteena (Renold 2013). Vaikka tytöt yhtäältä kuvailevat vertaisryhmiensä romanttisia kulttuureja poikia innokkaammin, heidän voi olla vaikeaa sijoittaa itseään niihin (Cannoni & Bombi 2016). Toisaalta tyttöihin kohdistuu myös painetta ottaa osaa ryhmän suhdekulttuureihin ja rakentaa niitä esimerkiksi heteroseksuaaliseen rakkauteen tähtäävien tarinoiden ja romanttissävyyteisiä suhteita peilaavien leikkien avulla (Gansen 2017; Huuki 2016; Paechter 2018; Robinson & Davies 2015).

Kaikki tytöt eivät kuitenkaan halua sitoutua ihastumisävytteisten suhdekulttuurien tapaisuuksiin yhtä innokkaasti (Aaltonen 2006; Paechter & Clark 2016; Renold 2005). Monet tytöt ottavat niihin etäisyyttä tasapainoilemalla sukupuolinormien rajapinnoilla ja hylkäämällä ihanteellisen tyttöyden mallit esimerkiksi poikakoodatun pukeutumisen, poikatytöksi asemoitumisen tai urheilun avulla (Paechter 2018; Renold 2008). Nuorten sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteen muutokseen pyrkiviä, normatiivisuutta vastaan niskoittelevia toimintamalleja on tarkasteltu aiemmin diskursiivis-performatiivisina queerstrategioina (Vänskä 2006), queer-esityksinä (Bragg ym. 2018) tai *tomboy*-subjektiositoina (Paechter 2018; Renold 2008). Kuvaessaan heteronormatiivisuutta vinouttavaa poikatyttyyttä EJ Renold (2008, 131) taivuttaa *queer*-käsitettä verbimuotoon *queering* tehdessään näkyväksi lasten toimijuutta vaihtoehtoisissa suhdekulttuureissa. Nämä suhdekulttuurien toisintekemisen mahdollisuudet vertaisryhmissä ovat kuitenkin usein

kapeita ja näennäisiä: käytännössä lapsille mahdollistuu pääasiallisesti heteronormatiivisuutta eri tavoin toisintavia toimintamalleja esimerkiksi median, leikkien ja aikuisten ohjauksen kautta (Cannoni & Bombi 2016; DePalma & Atkinson 2009; Gansen 2017).

Tutkimusten mukaan lapsilla ei ole usein ketään aikuista, jonka kanssa pohtia suhteiden hankauksia tai niissä tapahtuvaa vinoutunutta vallankäyttöä (Renold 2013; Robinson 2013; Sunnari 2010). Sukupuolistunutta valtaa ja suhdekulttuureja on kuitenkin viime aikoina käsitelty eri ikäisten tyttöjen kanssa feministisen uusmaterialististen ja posthumanististen metodologioiden inspiroimana luovan työpajatoiminnan avulla. Niissä tyttöjä on esimerkiksi ohjattu käsittelemään vertaissuhteissa tapahtuvaa häirintää ja muita sensitiivisiä kokemuksia sekä luomaan ahtaiden sukupuolienormien tilalle vaihtoehtoja visioita (Huuki 2019; Iverson & Renold 2020; Pihkala & Huuki & Sunnari 2019; Ringrose & Renold 2019). Lähestymistapa ohjasi myös tämän tutkimuksen menetelmällisiä valintoja, joita avaamme seuraavaksi.

Luovat feministiset uusmaterialistiset menetelmät suhdekulttuurien tutkimuksessa

Tutkimus toteutettiin 2010-luvun jälkipuoliskolla neljäntoista¹ tytön kanssa erään Pohjois-Suomessa sijaitsevan kaupungin alakoulun viidennellä luokalla. Kyseessä oli taidepainotteinen, tyttövaltainen luokka. Oppilasryhmä valikoitui aineistontuotantoon yhteistyöstä kiinnostuneen luokanopettajan myötä. Aineistontuotannon ensimmäisessä vaiheessa kartoitimme kouluetnografian keinoin (Gordon & Holland & Lahelma 2000; Paju 2011) tyttöjen välisiä vertaissuhteita ja niissä tapahtuvaa vallankäyttöä kyselylomakkeen,

teemahaastattelujen ja havainnoinnin avulla. Koulu ei ollut meille entuudestaan tuttu, joten aineistontuotannon ensimmäinen vaihe tarjosi arvokasta taustatietoa tutkimuksen toista vaihetta varten. Toteutimme siinä seitsemän oppitunnin mittaisen suhdekulttuureja ja niihin kietoutuvaa vallankäyttöä käsittelevän taideprojektin, josta tämän tutkimuksen aineisto muodostui.

Viimeaikaisten feminististen, uusmaterialististen ja taidelähtöisten menetelmien (Hickey-Moody 2017; Pihkala ym. 2019; Ringrose & Renold 2019) inspiroimina pyrkimyksemme oli luoda taiteen keinoin tytöille eettisesti kestäviä, osallistavia välineitä käsitellä sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja vertaissuhteisiin liittyviä kokemuksia ilman ennakko-oletuksia tekemisen lopputulemista (Huuki 2019, 434). Taideprojekti sisälsi yhteen lomittuvia vertaissuhteisiin liittyviä aktiviteetteja, jotka toteutettiin yhteistoiminnallisesti lasten kanssa. Näemme yhteistoiminnallisuuden luovana ja uteliaana prosessina, jossa lasten elämää koskettavia aihepiirejä käsitellään yhdessä eri näkökulmista. Ymmärrämme, että aktiviteeteissa tutkijoiden ja lasten ohella opettajat, materiaaliset elementit, liike, puhe, kirjoitus, taide ja ääni kohtasivat ja muovautuvat toistensa yhteisvaikutuksesta alkuperäiset kategoriansa ylittäen (Mayes 2016).

Taideprojektin aluksi tytöt suunnittelivat ja esittelivät parityönä lyijykynäpiirroksat *coolista* työstä. ”Cool” on lapsi- ja nuorisokulttuureissa parin viimeisen vuosikymmenen aikana yleistynyt käsite, jonka avulla viitataan kulttuurisesti arvostettuun tyttöyteen tai poikuuteen. Tehtävän tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä siitä, millaisia ominaisuuksia tytöt kytkevät lastenkulttuurissaan ihannoituun tyttöyteen. Toisessa aktiviteetissa käsitelimme ihastumista kesäleirille sijoittuvan, tytön ja pojan välistä ihastumista kuvaavan nuortennovellin (Hämäläinen &

Simukka 2009) ja lasten suhdekulttuureihin liittyvien lyhytanimaatioiden avulla (Renold & Huuki & Oliver 2017). Tavoitteenamme oli yhdessä tyttöjen kanssa pohtia ja tutkailla näkemyksiä ihastumiseen liittyvistä tunteista ja kartoittaa suhteisiin liittyviä vaikeuksia. Taideprojektin kolmannessa vaiheessa lapset lähestyivät aiemman työskentelyn myötä esiin tulleita pohdintoja suunnittelemalla vapaavalintaisissa pienryhmissä lyhytelokuvat, jotka käsittelivät suhdekulttuureja ja epäreilua vallankäyttöä. Elokuvat valmistettiin tablettitietokoneen ja kuvankäsittelyohjelman avulla. Kohtausten näyttelemisessä käytettiin *Littlest Petshop*-eläinhahmoja oppilaiden yksityisyyden suojaamiseksi sekä sensitiivisen aihepiirin käsittelyn helpottamiseksi (Driessnack & Furukawa 2011). Lopuksi elokuvat katsottiin ja niistä keskusteltiin. Tätä tutkimusta varten laajemmasta kokonaisuudesta poimimme tutkimusaineisto käsittää lyijykynäpiirroksia, havainnointimuistiinpanoja, noin 170 minuuttia äänitallennettua pari- ja ryhmähaastattelumateriaalia sekä neljä lyhytelokuvaa, joiden kesto vaihtelee kahdesta kolmeen minuuttiin.

Tutkimusasetelman lähtökohtana olivat tutkimuksen aineelliset ja muut kohtaamiset, joista käytämme Sari Irnin, Mianna Meskuksen ja Venla Oikkosen suomentamaa (2014, 439) käsitettä *yhteismuotoutuvuus* (eng. *intra-action*, ks. Barad 2007, 148). Tämä tarkoitti tutkimuksen eri elementtien, kuten tutkijoiden, lasten, materiaalien, aineistotuotannon ja analyysin toisiinsa kietoutumista ja yhdessä kehkeytymistä (Dernikos ym. 2020; Lenz Taguchi & Palmer 2013). Lapsi- ja nuorisotutkimuksen viimeaikaisen, inhimillisen ylittävän käänteen (Murriss 2016; Taylor & Hughes 2016) innoittamina emme ajattele suhdekulttuureja pelkästään tyttöjen puheesta tai toiminnassa muotoutuvina, heitä eri tavoin asemoivina käytäntöinä vaan jatkuvasti yhteismuotoutuvina diskursiivisten, materiaalis-

ten, paikallisten, ajallisten ja ruumiillisten elementtien kietoumina (Barad 2007, 144).

Aineistotuotannossa huomiomme kiinnittyi kahteen neljän hengen tyttöryhmään, joiden suhtautuminen suhdekulttuureihin poikkesi toisistaan². Nimesimme ryhmät niiden aktiivisimpien ja näkyvimpien toimijoiden mukaan Minnan ryhmäksi ja Siljan ryhmäksi. Selkeyssyistä Siljan ryhmän jäsenten peitenimet alkavat S-kirjaimella ja Minnan ryhmään kuuluvien tyttöjen peitenimet M-kirjaimella. Ryhmien välillä liikkuvien tai niiden ulkopuolelle sijoittuvien tyttöjen nimet alkavat J-kirjaimella.

Siljan ryhmä – Silja, Saana, Satu ja Selma – vietti keskenään aikaa koulussa ja vapaaajalla. Ryhmä nähtiin luokassa tiiviinä ja vakaana. Suhdekulttuurien näkökulmasta Siljan ryhmän toimintaa määrittivät hyvään käytökseen pyrkiminen sekä harrastuksiin ja koulumenestykseen keskittyminen. Ryhmä ei näyttänyt tavoittelevan kaverisuosiota tytöille yleisillä tavoilla (Kulmalainen 2015; Paechter & Clark 2016). Siljan ryhmä vietti välituntisin aikaa keskenään tai nuorempien oppilaiden kanssa, ja tytöt sanallistivat toimintaansa leikin kautta. He eivät tavoitelleet poikien hyväksyntää ja pyrkivät irtautumaan tilanteista, joissa toimittiin poikien kanssa. Pojat näyttäytyivät Sadun sanoin ”ärsyttävänä”, ja poikien häرنätessä tyttöjä he vetäytyivät omaan ryhmäänsä. Minnan ryhmän ytimen muodostivat Minna, Miia, Matilda ja Maisa, mutta tähän ryhmään oli pyrkyä ulkopuoleltakin. He investoivat nuorisokulttuureista vaikutteita ottavaan ulkoasuun, hauskanpitoon, jännitykseen sekä seurustelunomaisiin suhteisiin poikien kanssa tavoilla, jotka tukevat aiempia havaintoja romanttissävyyteisistä suhdekulttuureista kiinnostuneiden tyttöjen toiminnasta (Kulmalainen 2015; Paechter 2018; Paju 2011).

Tutkimuksen analyysi keskittyy siihen, mitä suhdekulttuureista irtautumisen mah-

dollisuuksia Siljan ryhmälle tarjoutui tyttöjen käsitellessä vertaissuhteitaan, luodessa suhdekulttuureja käsittelevää taidetta sekä toimiessa koulun epävirallisissa tiloissa. Toisin sanoen tutkimme sitä, kuinka Siljan ryhmä onnistui haastamaan valtavirtaisia suhdekulttuureja ja löytämään niille vaihtoehtoisia toimimisen tapoja. Analyysi ei perustu datan systemaattiseen luokitteluun (Dernikos ym. 2020) vaan niihin analyyttisiin polkuihin, jotka sisälsivät suhdekulttuurien normeja vastustavia virtauksia.

Analyysin aluksi tunnistimme aineistosta suhdekulttuurien näkökulmasta merkityksellisiä sanoja, puhetta, kuvia, ääntä, liikettä tai materiaalisia objekteja, siis moninaisia aineksia, joissa kahden tyttöryhmän suhdekulttuureihin kytkeytyvän toiminnan *affektiivinen latautuneisuus* (Iverson & Renold 2020) kasvoi. Toisin sanoen laajensimme analyysia yli kielellisten aihoiden (Barad 2007, 133; Murris 2016, 90), ja seurasimme tyttöjen puheen ja kirjoituksen ohella keskusteluissa, piirustuksissa, animaatioissa ja havainnointiaineistoissa esiintyviä keskeisiä ja toistuvia materiaalisia objekteja (toppahousut, mekot, dinosaurushahmo, bakteerit, eläinhahmot, lyhytelokuvat), liikettä (leikki, pysähtyneisyys) ja elämänvaiheita (nuoruus, lapsuus). Yhdistämällä samaan analyyttiseen kehikkoon kohtaamiamme erilaisia elementtejä halusimme ymmärtää, miten heteronormatiivisuutta vastustava ja sille vaihtoehtoinen *voima* (eng. *force*, Deleuze & Guattari, 1987, 321; ks. Huuki 2016; Olsson 2009) tuottui eri elementtien välisessä yhteismuotoutumisessa. Näitä kielellisten aihoiden ja materiaalistien objektien avulla syntyneitä analyyttisiä polkuja seuraten aineistosta muotoutui lopulta kolme materiaalis-diskursiivista aineistoklusteria, joiden avulla tarkastelimme Siljan ryhmän normatiivisuudesta irtautuvien suhdetapaisuuksien kehkeytymistä.

Käsitlemme näitä heterosuhdekulttuureista irtautumisia *queereinä tyttökieloumina*

tehdäksemme näkyväksi Renoldin (2008) tavoin tyttöjen normeja vinouttavaa toisintekemistä. Ensimmäisessä aineistoklusterissa havainnollistamme, kuinka tyttöjen, toppahousujen ja ”*coolius*”-käsitusten yhteismuotoutuminen tuotti Siljan ryhmän tytöissä heteronormatiivisuudelle vaihtoehtoista ruumiillisuutta, ulkonäköä ja suhteisuuden muotoja. Toisessa kietoumassa analyysin kohteena ovat tytöt, lasten ja nuorten seurustelukulttuureja käsittelevät mediat, dinosaurukset, pusut ja bakteerit. Kietouman avulla avaamme, miten kyseiset tytöt vastustivat valtavirtaisia suhdekulttuureja epäseksualisoimalla niitä. Viimeisessä analyttisessä osiossa käsittelemme Siljan ryhmän valmistaman lyhytelokuvan avulla taidelähtöisiä menetelmiä ja suhdekulttuurien vaihtoehtoisia visioita. Kietouma tarjosi tyttöryhmälle tilan rakentaa omaehtoisemmin heteroseksuaalisuudesta irtautuvaa suhdetapaisuutta.

”Riippuu siitä, et onko sulla ulkohousut vai ei” – heteronormia vastustava ulkoasu

Suhdekulttuurien näkökulmasta vaatetus, ruumiillisuus ja ulkonäkö muodostivat kietoumia, joissa kahden tyttöryhmän suhdetapaisuudet erosivat selkeästi toisistaan. Kuten nykyisissä länsimaisissa nuorisokulttuureissa yleisemminkin (Pilcher 2011), myös tutkimuksemme osallistuneiden tyttöjen keskuudessa esiintyi painetta pukeutua nuorisomuodin mukaisesti, vähentää fyysistä aktiivisuutta ja keskittyä ulkonäköön (ks. Iverson & Renold 2020). Tämä näkyi esimerkiksi siinä, miten vaatteiden merkki, määrä, koko ja istuvuus yhdistyneenä tilallisiin ja diskursiivisiin elementteihin synnytti ryhmässä affektiivista latautuneisuutta tuottaen tytöille erilaista toimijuutta.

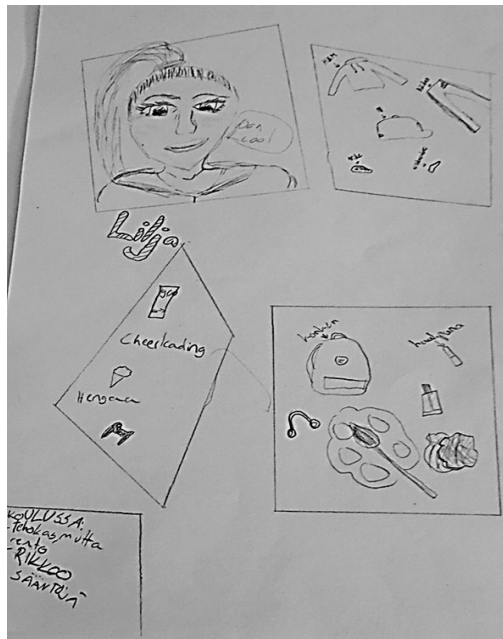
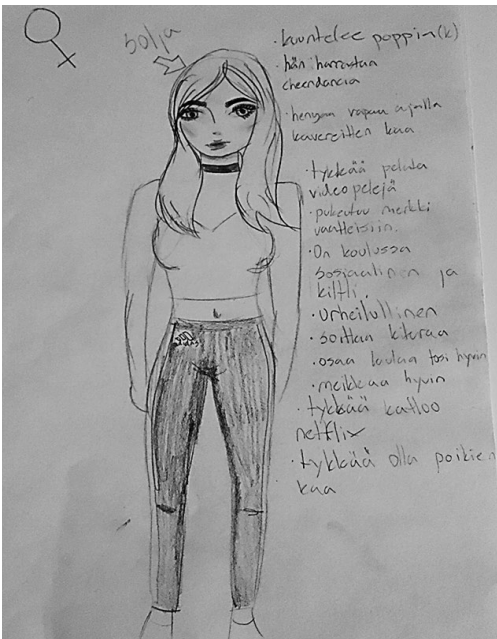
Minna ja Matilda sekä useat muut tytöt käyttivät tiukkoja urheiluvaatteita, jotka olivat osalle lapsista kaverisuosion kannalta merkityksellisiä ulkoasuun kytkeytyviä materiaalisia elementtejä. Tämä tuli esiin esimerkiksi Minnan ja hänen ystäviensä kovaäänisinä huomioina toisten tyttöjen pukeutumisesta: ”Mää oon huomannu, että Jennilläki on tämmöset!” [osoittaen merkkiwaatteitaan.] ”Minna ystävineen huuteli luokassa vaatekokoajan ja kyseli toisilta, ovatko heidän vaatteensa hankittu ”teinien vai lastenosastolta”. Pukeutuminen kytkeytyi romanttisesti latautuneisiin suhteisiin poikien kanssa, mikä oli toinen olennainen Minnan ryhmän suhteisuutta luonnehtiva ulottuvuus. Ryhmän jäsenet kinastelivat poikien huomiosta, puhuivat avoimesti ihastuksistaan ja hengailivat koulun jälkeen keskustassa poikien kanssa. Ryhmä pysytteli välituntisin usein koulun piha-alueen keskellä ”vaan seisoskel[en] siellä välkällä” hakeutuen suosittujen poikien seuraan.

Aineistontuotanto toteutettiin Pohjois-Suomessa keskitalvella, jolloin ulkoilman

lämpötila pysyttelee suurimmaksi osaksi pakaslukemissa. Sub-arktiseen alakoululaisuuteen liittyy kulttuurinen ennako-oletus pakkassään mukaisesta pukeutumisesta ja lumisessa ympäristössä seikkailemisesta (Rutanen & Raittila & Vuorisalo 2019). Oletuksen mukaisesti ulkohousujen käyttäminen oli koulun välitunneilla suositeltavaa. Opettajien huomautuksista huolimatta Minnan ryhmä liikkui pihalla ilman toppahousuja, pipoja tai hanskoja pukeutuen kovillakin pakkasilla farkkuihin tai legginsseihin. Välituntisin Minnan ryhmä piiloutui usein poikien kanssa välituntivalvoilta salaa koulun lämpimään tuulikaappiin.

Piirustustehtävässä Minnan ja hänen kaveridensa kuvaamat ”coolit” tytöt noudattelivat länsimaisen nuorisokulttuurien ihanteiden mukaista meikkaavaa, merkkiwaatteita käyttävää ikäistään vanhempaa tyttöä, joka ”tykkää olla poikien kaa” (kuvat 1 ja 2).

Minnan ryhmän tyttö-ulkonäkö-vaatekietouma kireine vaatteineen, meikkeineen sekä lapsuudesta irtautumiseen heijastelee aiempien tutkimusten huomioita heterosek-

Kuvat 1 ja 2. Minnan ryhmän ”coolit” tytöt.

suaalisuudesta ja poikien katseen kohteeksi asettumisesta keskeisenä osana tyttöjen valtavirtaisia suhdetapaisuuksia (Kulmalainen 2015; Myers & Raymond 2010; Vänskä 2006).

Siljan ryhmän tytöt käyttivät valtavirrasta poiketen käytännöllisiä sään ja vuodenaajan mukaisia vaatteita, jotka aiemmassa tutkimuksessa (Rutanen ym. 2019) määrittyvät lasten pukeutumiseksi. Niitä olivat esimerkiksi peittävät, pitkähihaiset, merkittömät t-paidat tai collegepaidat sekä väljät farkut. Välitunneilla tytöillä oli yllään koulun ohjeistuksen mukaisesti toppahousut, pipo ja hanskat. Näistä erityisesti ulkohousut tuottivat eroa kahden tyttöryhmän välille:

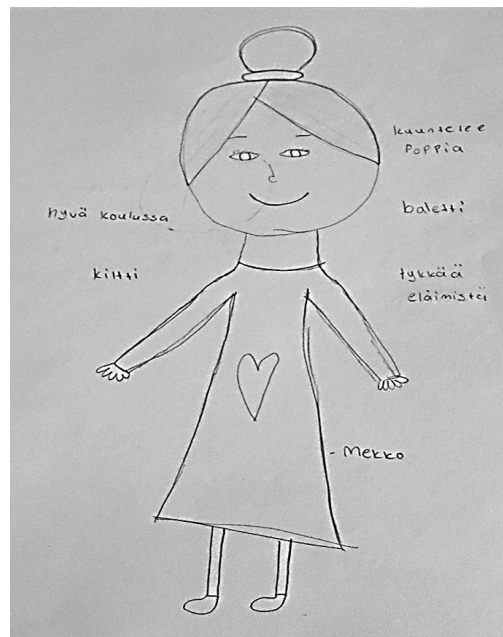
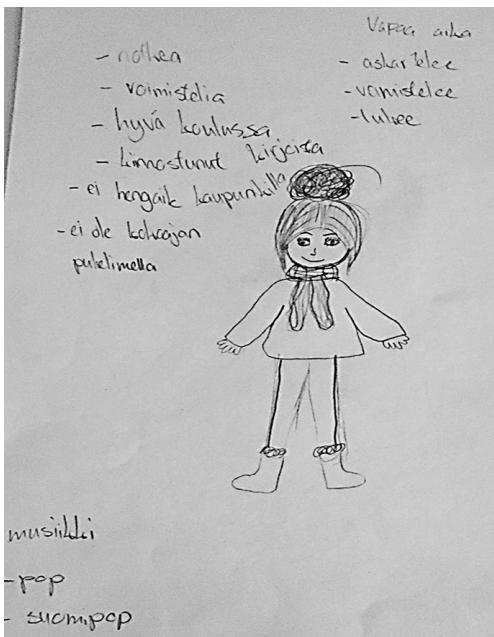
Silja: Must tuntuu, että meillä ei mee silleen et jos mä olisin Matildan tai Minnan kaa, että meillä olis niin paljon yhteistä...

Satu: ...Koska ne ei käytä esimerkiksi mitään ulkohousuja pihalla ja ne vaan härnää toisiaan siellä ja kävelee, ja me vaan leikitään pihalla, koska se on meidän mielestä kivaa ja me ei välitetä siitä jos kaikki kattois et noilla on ulkohousut.

Silja: Se [erilaisuus] vähän riippuu siitä, et onko sulla ulkohousut vai ei. Se on silleen et mitä vanhemmaks sä tuut, sitä nolompaa se on et käyttäkö ulkohousuja, mut mun mielestä se on ihan hyvä juttu. Mä en ainakaan haluu et mun jalat paleltuu.

Satu: Mm-m. Ja välkällä on muutenkin tylsä olla jos pitää vaan seisoo.

Siinä missä toppahousujen hylkääminen kietoutui Minnan ryhmän muihin romanttisesti latautuneisiin aktiviteetteihin, kuten ”heterohärnään”, pullonpyörytykseen, hengailuun, jahtaamisleikkeihin ja sisätiloissa piileskelyyn poikien kanssa, Siljan ja Sadun toiminnassa tuottui tästä irtautuva kietouma. Vaikka Siljan ja Sadun puhe noloudesta ilmaisi heidän olevan tietoisia paineesta asettua tukemaan valtavirtaista suhteisuutta, toppahousut, leikki, liike ja ruumiinlämpö tulivat tyttöjen toiminnassa yhteen tavalla, jonka keskeisenä tavoitteena oli pysytellä lämpimänä, leikkiä, liikkua ja olla lapsi. Kietouma oli voimakkaasti kontrastinen nuorten romanttisesti sävyttyneisiin suhteisiin yhdistäessään tytöt lapsuuteen. Siljan ryhmä irtautui heteronor-

Kuvat 3 ja 4. Siljan ryhmän ”coolit” tytöt.

matiivisista suhdekulttuureista myös vaihtoehdoisten ihannetyttöä kuvaavien piirustusten avulla. Vaikka piirroksissa on valtavirtaisia länsimaisia nuorisokulttuureja ja perinteisiä naiskuvia noudattelevia ruumiillisuuteen ja ulkoasuun kytkeytyviä elementtejä, myös niitä vastustavat piirteet tulevat selkeästi esille. Siljan ja Saanan piirtämällä hahmolla on yllään arktinen talvivaatetus: tupsupipo, saappaat, kaulahuivi sekä väljä talvitakki (kuva 3). Sadun ja Selman piirustus puolestaan esittää väljään, sydänkuvioiseen kokomekkoon pukeutunutta tyttöä, jonka hiukset on sidottu nutturalle (kuva 4). Lapsenpiirteisyys ja pyöreäkasvoisuus luonnehtivat molempia piirroshahmoja. Niiden ruumiissa ei ole havaittavissa ulkoisia murrosiän merkkejä, kuten Minnan ryhmän piirroksessa (kuva 1) näkyvää vyötärölinjaa tai rinnan muotoja.

Piirustustehtävän aluksi Silja tiedusteli, tuleeko ”cool” tyttö piirtää siten, miten ”mä aattelen vai muut aattelee.” Tämä viittasi Siljan tiedostavan sen, että hänen oma ihannekuvansa poikkeaa valtavirtaisista ihanteista. Valtavirrasta irtautuva tyttöys ilmenee ulkonäön lisäksi hahmojen harrastuksissa. Siljan ryhmän tytöt listasivat ihannetyttöjen kiinnostuksen kohteiksi baletin, voimistelun, askartelun, lukemisen, koulumenestyksen, kiltteyden ja eläimet sekä pop-musiikin. Tyttöyttä luonnehtii ”tämönen mekko... se ei hengaille kaupungilla tai oo koko aikaa puhelimella... sit se tykkää lukea, voimistella ja tehdä kaikkii erilaisia käsitöitä.” Tapa, jolla tytöt toivat vaihtoehtoiset elementit esille, vihjasi tietoiseen irtiottoon tyttöjen seksualisoimisesta, erotisoimisesta ja heteroseksuaalisista suhdekulttuureista. Lisäksi hahmon esittely kietoutui vaihtoehtoiseen suhteisuuteensa kohdistuvan arvostelun huomiotta jättämiseen ja Minnan ryhmän suhdetapaisuuden hienovaraiseen kritisoiamiseen.

”Coolin” tytön ihanteisiin liittyvät ruumiillisuus-ulkonäkö–vaate-kietoumat tekivät näkyväksi Siljan ja Minnan ryhmien suhde-

tapaisuuksien välisen kontrastin akseleilla vähä- ja runsaspukeisuus, vaatteiden vartalonmyötäisyys–väljyys, sääntöjen rikkominen–noudattaminen, paikallaan seisoskelu–liikkuminen/leikkiminen, kylmettyminen–lämpimänä pysytteleminen, kaupungilla hengailu–kotona pysyttely, nuoruus–lapsuus sekä poikakaveri–tyttökaveri. Siinä missä Minnan ryhmä kytkeytyi selkeästi kaksoispareista ensimmäiseen, Siljan ryhmä kiinnittyi niistä jälkimmäiseen. Yhteismuotoutuessaan ilmentymät tuottivat Minnan ryhmässä valtavirtaisista länsimaisista nuorisokulttuureista voimaa ammentavaa suhdetapaisuutta. Siljan ryhmän ilmentymät tuottivat tähän nähden queer-suhteisuutta, joka keräsi voimaa lapsuudesta, leikistä, tyttökaveruudesta, liikkumisesta ja kuuliaisuudesta. Huomionarvoista on, että suhteisuus, johon Siljan ryhmä kytkeytyi, ei jäänyt heteronormatiiviselle suhdetapaisuudelle alisteiseksi vaan kehkeytyi sen rinnalla, toisinaan myös sen kanssa kilpaillen.

”Ne on kärpäsiä, ei pusuja” – suhdekulttuurien epäseksualisointi

Heteronormatiivisesta suhteisuudesta irtautuvan ruumiillisuuden ohella Siljan ryhmän vaihtoehtoinen suhdetapaisuus kehkeytyi romanttisten suhteiden epäseksualisoinnin avulla. Epäseksualisointi voimistui esimerkiksi silloin, kun keskustelimme tyttöjen kanssa ihastumisesta ja seurustelusta Karo Hämäläisen ja Salla Simukan *Yksin*-novellin (2009) pohjalta:

Tutkija: Kannattaisko sen pojan kertoa [ihastumisesta] tässä tilanteessa?

Jenni: [kuiskaten] Joo.

Maisa: [nauraen] No ei kannata, se on noloa. Ei se voi vaan kertoa heti, et se vaan tulee sinne ja sanoo ”hei mä tykkään susta” ja häipy.

Jenni: Joo... Se ois kyllä awkward.

Julia: Se on silleen aika kuumottavaa...

Jade: Se on sillä tavalla, että yleensä näissä rakkaus-suhteissa, tällaisissa nuorten...

Silja: Lapsiahan me ollaan! [Naurua luokassa]

Jade: No nuoria!

Jenni: Mun mielestä sen ois kannattanu kertoa siinä.

Se oli tosi herkkä hetki ja sitten siinä ei ollu ketään muuta, ne oli vaan kahestaan.

Epäseksualisointi kytkeytyi ”nolouteen”, joka oli ryhmässä keskeinen käsite haastavien tunteiden sanoittamisessa ja normeja koskevissa rajanvedoissa. Tyttöjen keskustelussa lapsuus ja nuoruus, seurustelusta kiinnostuminen ja siitä etäännyminen vaihtelivat hienovaraisina, mutta erotettavina virtauksina. Sananvaihdossa Jade yhdisti suhteen rakkauteen ja nuoruuteen, mutta Silja keskeytti hänet huudahtamalla ”Lapsiahan me ollaan!”, tyrehtyttäen keskustelusta orastavan seksuaalisen virtauksen. Jade palautti sen kuitenkin nopeasti takaisin vastakommentillaan ”No nuoria!” Hetkeä myöhemmin romanttisen suhteisuuden lataus katosi uudelleen Siljan sijoittaessa romanttiset seurustelusuhteet määrätietoisesti tulevaisuuteen:

Tutkija: Moni sanoo, että [seurusteleminen] on noloa, niin miksi se on noloa?

Silja: Koska ne ei oo täysikäsiä.

Maisa: Se on noloa, ku pitää kertoa aikuisille.

Jessica: Oikeesti se on hirvein asia kertoo vanhemmille. Jos mä kertoisin niin mun äiti koko ajan kiusaisi mua.

Minna: Mun äiti alkaisi silleen ”mikset sä koskaan kutsu sitä meille” ja sit mä olisin et öö...

Silja: Mun mielestä on ihan ok, jos sä alikäsenä tykkäät jostaki mut mun mielestä seurustelu on sellainen yläasteen juttu aikuisena.

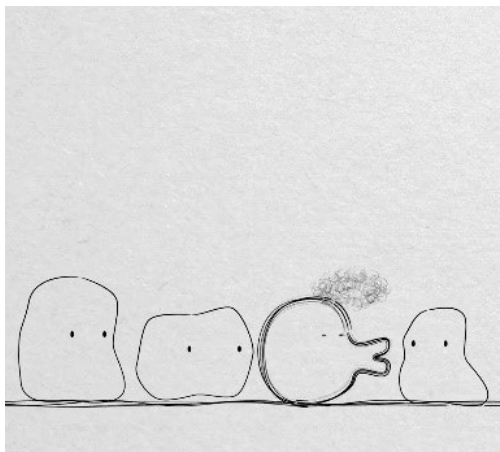
Keskustelussa tulivat yhteen Kerry Robinsonin ja Cristyn Davies'n (2015, 182) lasten romanttisia käsityksiä kuvaavan tutkimuksen tavoin ikä, elämänvaiheet ja ajallisuus, jotka ohjaavat tyttöjen suhdetapaisuuksia eri suuntiin. Nuoruuteen kytkeytyvässä kietoumassa seurustelumaiset suhteet paikantuivat teini-ikään, johon Minnan ryhmä ja sen ympärille asemoi-

tuvat tytöt sijoittivat itsensä. Tässä kietoumassa noloutta tuottivat lapsuus tai liiallinen lapsenomaisuus. Toisessa suhdekietoumassa Silja paikansi itsensä lapsuuteen, jolloin on ”ihan ok” ihastua, mutta vastavuoroiset romanttiset suhteet työntyvät tulevaisuuteen. Molemmissa kietoumissa nolous liittyi tasapainoiluun nykyisen ja tulevan elämänvaiheen välillä.

Ristiveto romanttissävyytteisen ja sitä epäseksualisoivan suhdekietouman välillä tuli esiin myös ryhmäkeskustelussa, jota käytiin *Pusujuttuja*-videoanimaatioiden (Renold ym. 2017) kanssa. *Pusujuttuja* on tutkimusryhmämme tuottama, aiempiin tutkimuksiimme pohjautuva kolmikielinen (englanti, kymri, suomi) digitaalinen resurssi seksuaalisten suhdekulttuurien käsittelemiseksi lasten ja nuorten kanssa. Se muodostuu lasten ja nuorten suhdekulttuureihin liittyvien kokemusten pohjalta koostetuista lyhytanimaatioista, joissa romanttisiin suhteisiin liittyviä tapahtumia esitetään abstraktien animoitujen hahmojen avulla. Seuraavista katkelmista ensimmäisessä käsiteltiin animaatiota *Jono*, jossa pusu kiertää seitsemän jonottavan hahmon keskuudessa (kuva 5). Jälkimmäisessä katkelmassa keskusteltiin animaatiosta *Takaa-ajo*. Siinä hahmo ajaa toista takaa yrittäen pussata kohdetta leikkidinosauruksella (kuva 6).

Keskustelun ilmapiiri oli intensiivinen ja myönteisesti latautunut: suurin osa tytöistä kommentoi innokkaasti pusuja ja sydämiä sekä pohti abstraktien hahmojen sukupuolta ja ihastuksen kohteita. Videoiden pussaamisefektit aiheuttivat riehakkaita huudahduksia ja ruumiiden pusertumista tietokoneen näyttöä kohti. Animaatioiden katselua seuranneessa keskustelussa monet tytöistä halusivat jakaa tunnereaktioitaan niin innokkaasti, etteivät he meinanneet saada toisiltaan suunvuoroa.

Pusujuttujen pohjalta käydyssä keskustelussa (hetero)seksuaalinen suhteisuus tuli voimakkaasti esille. Tytöistä valtaosa kytki hahmojen energianvaihdon heteroromanttisiin suhteisiin

Kuva 5. Jono.

Minna: Häh, mitähän tuolla tapahtuu?

Maisa: Ää! Ne pussaa!

Silja: Ei vaan...

Satu: Yääk! onks noi bakteereja!?

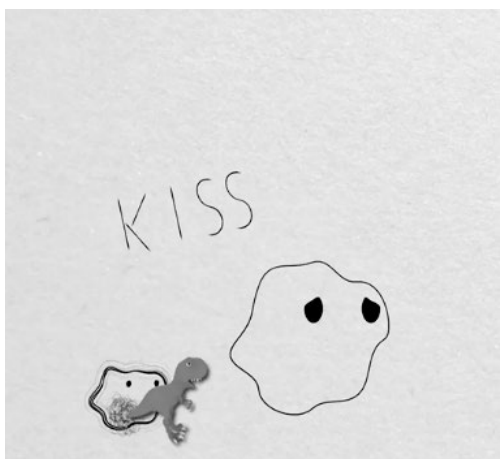
Silja: On!

Maisa: Pusuefekti!

Matilda: Toi on iloinen, niillä on pusupaardit ja sydämiä.

Silja: Ne on kärpäsiä.

Matilda: Ei, ne on sydämiä.

Kuva 6. Takaa-ajo.

Silja: Mun näkemys oli, että siinä se [hahmo] leikki dinosauruksella ja se esitti, että se dinosaurus olis kissa. Se äänteli kuin kissa, kis kis.

Minna: Kiss kiss, se tarkoitti kyllä pusu, pusu.

Miia: Vähän niinku pusuhippa.

ilmaisemiensa pusujen, ”pusupartyjen” ja sydämiensä välityksellä. Kiinnostavaa oli kuitenkin se, että keskustelussa kehkeytyi romanttista latausta säröttävä virtaus. Sadun ja Siljan kommentoissa ensimmäisen animaation romanttista latausta kuvaavan energiapilven partikkelit taipuivat kärpäksiksi, bakteereiksi ja ”Yääk”:si. Toisessa animaatiossa dinosaurus muuntautui kissaksi Siljan taivuttaessa animaation KISS-tekstiä kissaa kutsuvaksi ääntelyksi. Inhoa huokuvat äännähdykset, dinosaurukset, bakteerit ja kissa sammuttivat suhteiden romanttista luonnetta korostavan vireen ja mahdollistivat sitä nyrjäyttävän queer-suhteisuuden hetkittäisen esiin pulpahtamisen. (Hetero)romanttista suhteisuutta vahvistava virtaus kuitenkin palautui Minnan ja Miian alkaessa keskustella sydämistä, pusuista ja pusuhippa-leikistä.

”Päätön kana” – romanttisen suhteisuuden vaihtoehtoiset spekulatiiviset fiktiot

Taideprojektin lopuksi tehtyjen lyhytelokuvien myötä Siljan ryhmässä tuottui myös selkeästi queer-visioita tarinoiva suhteisuus. Ymmärrämme Donna Harawayhin (2016, 11) nojaten, että taideprojektin aikana kuituneet, suhdekulttuureja käsittelevät ideat laajenivat, muovautuivat ja ankkuroituivat lyhytelokuvassa arjen kokemusten, mielikuvituksen ja digitaalisten teknologioiden yhteenkietoumassa. Kuten aiempi lasten vertais-suhteita käsittelevä taidelähtöinen tutkimus osoittaa (Huuki 2019; Ringrose & Renold 2019), luovat menetelmät voivat sysätä hedelmällisille (epä)mukavuusalueille ja mahdollistaa uusia, odottamattomiakin visioita. Myös fanifiktiota käsittelevissä tutkimuksissa (ks. esim. Mäntyniemi 2020) on havaittu, että valtavirtaisia suhdekulttuureja vinouttavia, homoerotiikkaa kuvaavia queer-tarinointeja

voi syntyä vaihtoehtoisissa nuorten tyttöjen ja naisten ylläpitämässä alakulttuureissa, joskin fiktiivisiä queer-tarinoita luodaan nimimerkin suojissa anonyymeissä Internet-yhteisöissä.

Taideprojektin keskittyessä lasten suhdekulttuureihin kietoutuvaan vallankäyttöön lyhytelokuvaprojektin tehtävänantona oli käsitellä jotakin lasten vertaissuhteissa tapahtuvaa epäreilua tilannetta. Inspiraation tukena oli joitakin valmiita aiheita, joita sai käyttää halutessaan. Kaikki lapset suhtautuivat elokuvaprojektiin myönteisesti, ja osa tytöistä halusi jopa tuoda projektia varten eläinhahmoja ja rekvisiittaa kotoaan. Silja, Saana, Selma ja Satu valitsivat valmiin otsikkoehdotuksen ”Uusi poika tulee kouluun.” Ryhmä vetäytyi käytävän hämäämään takanurkkaan työstämään elokuvaansa innostuneena, emmekä juurikaan häirinneet sensitiivistä ilmapiiriä. Elokuva syntyi tyttöjen työskennellessä suunnitteluvihkon ympärillä intensiivisesti toisiinsa nojautuen ja käsikirjoitusta käsillä peitellessä. Tytöt poistuivat nurkasta vain kysyäkseen meiltä lupaa tehdä elokuvasta ”homorasistitarina”.

Tarinan päähenkilö on musta hevoshahmoinen, Afrikasta Suomeen muuttanut

14-vuotias Joel, joka tapaa uudessa koulussa riikinkukko-Camillan ja Leon-sian. Lisäksi tarinassa esiintyy kertoja ja muutamia nimettömiä taustahahmoja. Tytöt liikkuttelivat eläimiä sormillaan ja ääninäyttelivät kohtaukset meidän toimiessamme kuvaajina (kuva 7).

Elokuva sijoittuu kouluun, jossa uusi oppilas Joel tutustuu Leoniin ja Camillan. Leonin ja Camillan välillä on romanttinen viritys, joka näkyy esimerkiksi Camillan kuiskatessa Leonille: ”Kato tota uutta oppilasta, sä oot kyl paljon komeempi ku se!” Leon ei aluksi pidä Joelista, mutta tilanne muuttuu koulupäivän jälkeen kahvilaan sijoittuvassa kohtauksessa, jossa Joel tarjoaa kaakaot Camillalle ja Leonille. Hahmot keskustelevat koulusta ja Joelin pilalle menneestä kuvataidetyöstä, joka painaa hänen mieltään. Käännö tapahtuu Camillan huomattessa, että Joelilla on Leonille tärkeää asiaa. Camilla poistuu hetkeksi, jolloin Joel tunnustaa Leonille: ”Pidän sinusta”, ja lähtee kahvilasta. Tämän jälkeen kertoja toteaa Leonin ryntäävän Joelin perään hymyillen. Tarina päättyy, kun Camilla palaa tyhjiin pöytään ja toteaa ihmettelevällä äänellä: ”Minne ne meni?”.

Kuva 7. Tarinan alussa ”rasistinen” Leon kääntää selkensä Joelille.

Lyhtyelokuva voidaan nähdä Harawayta (2016) mukaillen lasten ja nuorten seksuaalisia suhdekulttuureja outouttavana spekulatiivisena queer-tarinoitina: yhtäältä se ankkuroituu vahvasti tiettyihin paikallisiin menneisyyksiin ja nykyisyyksiin, mutta toisaalta se on spekulatiivinen uteliaassa, kokeilevassa tavassaan kertoa vaihtoehtoisia tarinoita. Se kutsuu mukaan ajatusleikkiin siitä, mitä nykyhetkessä *voisi olla* (Truman 2019).

Luvan pyytäminen ”homorassistitarinan” tekemiseen vihjaisi tietoisuuteen siitä, että kyseinen idea horjuttaa seksuaalisten suhdekulttuurien pohjaoletuksia ja luo länsimaisia mediatuotoksia vinouttavien fanifiktio-alkulttuurien (Mäntyniemi 2020) tavoin uusia ajattelun asentoja kulttuuriin kuvastoihin varhaisnuorten romanttisesta suhteisuudesta. Itse tarinassa onkin suhdekulttuureja outouttava queer-vire. Tarina esittää romanttiset suhdekulttuurit homoseksuaalisessa valossa kuvatessaan suhteita rasismia kohtaavan, seksuaalista ja etnistä vähemmistöä edustavan pojan näkökulmasta. Kyseessä ei kuitenkaan ole uhritarina, sillä suosittu tyttö jää lopussa

yksin poikien ihastuessa toisiinsa. Aiemmin tämäntyppisiä homoromanttisia suhteisuuksia käsitteleviä fiktiivisiä, feministisiä kertomuksia on kuvattu syntyvän nuorten alakulttuureissa Internetin keskustelupalstoilla, joissa kirjoitetaan kuvitteellisia fanifiktio-tarinoita länsimaisten ja aasialaisten mediakuvastojen hahmoista (Mäntyniemi 2020).

Elokuva sijoittuu yläkouluikään, samaan elämänvaiheeseen, johon Siljan ryhmäläiset aiemminkin sijoittivat seurustelusuhteet ottaessaan niihin etäisyyttä. Ehkäpä aihepiiri tuli näin kehystettynä helpommaksi käsitellä. Materialisoimalla tarinassa lapsi- ja nuorisokulttuureissa harvinaisen ei-heteroseksuaalisen version romanttisista suhteista, tytöt muovasivat ajatusta siitä, minkä heidän kokemassaan nykyisyydessä voi kuvitella mahdolliseksi. Huomionarvoista on, että elokuva keskittyy ilmitasolla poikien väliseen ihastumiseen lesbosuhteen sijaan. Romanttisen suhteen queer-tapaisuus tuli aiemmin hetkeksi mahdolliseksi myös keskustellessamme torjutuksi tulemisesta *Yksin*-novellin avulla:

Kuva 8. Leon, Joel ja Camilla keskustelevat kahvilassa ennen kuin Joel tunnustaa ihastuksensa Leonille.

Tutkija: Mitä jos toinen ei kuitenkaan olis ihastunut, niin mitä siinä voisi tehdä?
 Silja: Olla lesbo.
 Matilda: Sun vastaus... [nauria]

Lesbosuhteen mahdollisuutta esiin nostava avaus ei tuolloin löytänyt ryhmässä tartuntapintaa vaan vaipui pian takaisin näkymättömiin. Romantissävyytteisiin suhdekulttuureihin aktiivisesti osallistuva Matilda reagoi Siljan ehdotukseen epäuskoksen huvittuneella, latautuneella naurulla, johon yhdyttiin ryhmässä laajasti. Lyhytelokuvaprojekti antoi kuitenkin Siljan ryhmälle ilmaisuvoimaa tuottaa sekä omaehtoisemman queer-suhdetarinan että vastustaa vaihtoehtoja vaientavaa heteronormatiivista suhteisuutta. Lisäksi se tarjosi mahdollisuuden nostaa seksuaalivähemmistöihin liittyviä temaattisia juonteita esiin eri kanavan avulla.

Spekulatiivisen feminismiin inspiroima *toisin tekevä tarinointi* (Haraway 2016, 3, 230) tarjoaa kiinnostavan ja lupaavan keinon suhdekulttuurien, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaistamisen keinovalikoimassa. Vaihtoehtoista toimintaa luovat, sallivat ja toisin tarinoimiseen luvan antavat tilat mahdollistavat uteliaita pohdintoja. Niiden avulla lapsissa voi pulpahtaa esiin kulttuurissa väistämättä läsnä olevia, mutta normatiivisuuden paineissa helposti näkymättömiin jääviä vaihtoehtoisia toimintamalleja. Lisäksi luovuutta edistävät, moninaisuuden kannustavat ympäristöt voivat myös synnyttää lapsissa uusia oivalluksia, joiden avulla he voivat löytää keinoja rakentaa länsimaisissa lapsiyhteisöissä vallitsevia sukupuolinormeja tasa-arvoisemmilla tavoilla.

Queerit tyttökietoumat alakoulun suhdekulttuureissa

Tässä artikkelissa tarkastelimme erään pohjoissuomalaisen koulun viidesluokkalaisten

tyttöjen irtautumista varhaisnuoruuden ihastumissävyytteisistä suhteista sekä niille vaihtoehtoisen suhteisuuden kehkeytymistä. Hyödyntäen feministisiä posthumanistisia ja uusmaterialistisia tutkimusmenetelmiä tavoitteenamme oli haastaa lapsuuden ja nuoruuden vuorovaikutustutkimuksen ihmislähtöisiä ja yksilökeskeisiä teoreettisia rajoituksia avaamalla suhdekulttuurien yhteismuotoutumisen dynamiikkojen materiaalisia ulottuvuuksia. Pyrimme tekemään näkyväksi sitä, miten lapsuuden suhdekulttuureissa kehkeytyy muitakin kuin heteronormatiivisuuden varaan rakentuvia suhdetapaisuuksia. Toimme esiin, miten vaihtoehtoisen suhteisuuden erilaiset ilmenemismuodot pulpahtavat pinnalle tutumpien tapaisuuksien väleissä hetkellisesti avautuen ja jälleen sulkeutuen, mutta samalla myös normatiivisuuden rajoja haastaen.

Muodostimme aineistosta kolme suhdekulttuureihin kytkeytyvää materiaalis-diskurssiivista klusteria, joita voidaan ajatella yhteismuotoutuvina (Irni ym. 2014), kehkeytyvinä (Hohti & Tammi 2017) ja ei-normatiivisiin suuntiin taipuvina (Bragg ym. 2018) *queereinä tyttökietoumina*. Oleellista tarkastelussa on se, että materiaalisia objekteja ja muita elementtejä ei nähdä taustatekijöinä vaan intensiivisinä voimina (Deleuze & Guattari 1987), jotka toimivat yhdessä ihmistoimijoiden *kanssa* luoden sellaisia yhteismuotoutuvia kietoumia, joiden queer-ulottuvuudet nyrjäyttävät rajoittunutta suhteisuutta.

Analyysin kahdessa ensimmäisessä osiossa tytöt, ulkonäkö, vaatetus ja harrastukset (kuten toppahousut ja muu lämmin väljä vaatetus, nutturahiukset, käsityöt, baletti, askartelu, lukeminen, lapsenomaisuus, leikki) sekä suhteiden epäseksualisoiminen (ja osana sitä esimerkiksi dinosaurus, kissa, bakteeri, irtautuminen pojista, suhteiden nolouttaminen, kotona pysyttely, ei-hengailu) tulivat yhteen ja kehkeytyivät Sijan ryhmän tyttöjen kanssa tavoilla, jotka auttoivat tyttöjä irrot-

tautumaan suhteiden romanttisesta virittyneisyydestä sekä pysymään etäällä lähestyvistä nuoruusiästä. Näiden sijaan kyseinen tyttöryhmä kytkeytyi suhdekulttuureihin, joita luonnehti lapsuus ja ei-seksuaalisuus tai ei-heteroseksuaalisuus. Nämä queerit tyttökietoumat taivuttivat valtavirtaista normatiivista suhteisuutta, haastoivat sitä ja nousivat hetkellisesti vaihtoehdoksi sen rinnalle esimerkiksi puheessa, materiaalisissa elementeissä ja kuvallisissa esityksissä sekä niiden välisissä yhteisluontoutuvissa tiloissa. Heteroseksuaalista suhteisuutta haastava eetos sisälsi paikoin jopa aavistuksen karnevalistisuutta Siljan ryhmän tyttöjen kritisoidessa suhdekulttuureihin investoivien tyttöjen toimintaa, kuten kaupungilla hengailua ja kylmässä seisoskelua. Monissa kohdin syntyi tuntu tyttöjen tietoisesta kiinnittymisestä vaihtoehtoisin kietoumiin.

Kolmas analyttinen osio tukee kollegoidemme (Ivinson & Renold 2020; Ringrose & Renold 2019) lasten ja nuorten parissa toteutettujen taidelähtöisten tutkimusten havaintoja, joiden mukaan vaihtoehtoisten visioiden esiin tuominen taiteen keinoin auttaa luomaan lähtökohtia eettisesti kestävämmille todellisuuksille. Lyhytelokuvatehtävissä tyttöjen kanssa kietoutuivat yhteen tablettitietokoneet, koulun käytävänurkkaus, suunnitteluvälineet, *Littlest Petshop* -hahmot, askartelumateriaalit, avoin ilmapiiri ja lukemattomat muut elementit. Yhdistelmä mahdollisti Siljan ryhmälle suhdekulttuurien omaehtoisen käsittelyn luokan voimaryhmitymien ristikkäisistä virtauksista huolimatta. Lyhytelokuvassaan tytöt tarinoivat suhdekulttuurisia maailmoja spekulatiivisesti ja uteliaasti tavalla, joka ei perustunut heteronormatiivisille vertaisryhmähierarkioille tai heteroromantiikalle vaan taivutti tarinaa tukemaan heteronormatiivisuudelle vaihtoehtoisia suhteisuutta.

Deleuze ja Guattari (1987, 179) toteavat, että yksilöllä on mahdollisuus muodostaa

normatiivisuutta haastavia ja säännönmukaisuutta rikkovia hienovaraisia merkitysketjuja, mikäli niille tarjoutuu avoinna oleva ikkuna, joka suojaa vaihtoehtoisten merkityssommitelmien muodostumista. Tämä ajatus heijastui myös tutkimukseemme, jossa suhdekulttuurien normatiivisuutta vinouttava, toisin tekemisen mahdollistava ikkuna avautui Siljan ryhmälle erilaisten tilallisten ja materiaalistien elementtien, taideaktiiviteettien, tyttöjen vuorovaikutuksen sekä sallivan ilmapiirin ja vaihtoehtoisuuksien itujen vahvistamisen avulla. Aiempi tutkimus on painottunut vallan viinonien ja normatiivisten suhdekulttuurien näkyväksi tekemiseen (Aaltonen 2006; Gillander Gådin 2012; McCullough 2017; Myers & Raymond 2010; Paechter 2018), mikä on tuottanut arvokasta tietoa kouluikäisten välisestä sukupuolistuneesta vallasta. Yhtä tärkeää on kuitenkin tuoda esiin lasten ja nuorten valmiuksia kyseenalaistaa ahtaita suhteisuuden muotoja ja käytänteitä. Tiedämme edelleen varsin vähän lapsuuden ja nuoruuden vaihtoehtoisista suhdekietoumistista sekä siitä, miten näitä kietoumia voitaisiin tutkia ja vahvistaa. Luoviin ja taidelähtöisiin menetelmiin sisältyy valtava pedagoginen ja menetelmällinen potentiaali ymmärryksen lisäämiseen kaikista edellä mainituista aukkopaikoista. Kun erilaisia vaihtoehtoisia suhdekulttuureja onnistutaan tunnistamaan, voidaan onnistua myös löytämään keinoja vahvistaa niitä. Tuen tarjoaminen ja vaihtoehtoisten suhteisuuksien mahdollistaminen on tärkeää lasten ja nuorten vertaissuhteiden turvallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisäämiseksi.

Viitteet

- 1 Tutkimukseen osallistuneiden yksilönsuojan turvaamiseksi emme avaa tutkimuksen tarkkaa toteuttamisajankohtaa tai yksityiskohtaisempia tietoja tutkimuskontekstista. Aineistontuotannosta vastasivat Eveliina Puutio ja Anni Lehmusniemi.

- 2 Ryhmien välillä oli liikehdintää ja vastavuoroisuutta, ja ymmärrämme tyttöjen identiteettien kehkeytyvän suhdekulttuurien ohella myös lukuisten muiden tekijöiden yhteismuotoutumisissa. Tässä tarkastelemme tyttöryhmiä erityisesti suhdekulttuurien näkökulmasta.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna (2006) *Tytöt, pojat ja sukupuoliainen häirintä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Anttila, Anna (2009) *Varhaisnuorten seurustelu tyttöjen ja poikien romanttisena kulttuurina*. Helsingin yliopiston Humanistisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Bragg, Sara & Renold, EJ & Ringrose, Jessica & Jackson, Carolyn (2018) More Than Boy, Girl, Male, Female: Exploring Young People's Views on Gender Diversity Within and Beyond School Contexts. *Sex Education* 18 (4), 420–434.
- Cannoni, Eleonora & Bombi, Anna Silvia (2016) *Friendship and Romantic relationships During Early and Middle Childhood*. SAGE Open, 1–12.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1987) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- DePalma, Renée & Atkinson, Elizabeth (2009) Putting Queer into Practice: Problems and Possibilities. Teoksessa Renee DePalma & Elizabeth Atkinson (toim.) *Interrogating Heteronormativity in Primary Schools: The No Outsiders Project*. Trowbridge: Cromwell Press Group, 1–17.
- Dernikos, Bessie & Lesko, Nancy & McCall, Stephanie & Niccolini, Alyssa (toim.) (2020) *Mapping the Affective Turn in Education: Theory, Research and Pedagogy*. New York: Routledge.
- Driessnack Martha & Furukawa, Ryoko (2011) Arts based Data Collection Techniques Used in Child Research. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing* 17 (12), 3–9.
- Gansen, Heidi (2017) Reproducing (and Disrupting) Heteronormativity: Gendered Sexual Socialization in Preschool Classrooms. *Sociology of Education* 90 (3), 255–272.
- Gillander Gådin, Katja (2012) Sexual Harrasment of Girls in Elementary School: A Concealed Phenomenon Within a Heterosexual Romantic Discourse. *Journal of Interpersonal Violence* 27 (9), 1762–1779.
- Gonick, Marnina & Gannon, Susanne (toim.) (2014) *Becoming Girl: Collective Biography and the Production of Girlhood*. Toronto: Women's Press. 1–18.
- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble: Making kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Hickey-Moody, Anna (2017) Arts Practice as Method, Urban Spaces and Intra-active Faiths. *International Journal of Inclusive Education* 21 (11), 1083–1096.
- Hill, Catherine & Kearl, Holly (2011) *Crossing the Line: Sexual Harassment at School*. Washington: American Association of University Women.
- Hohti, Riikka & Tammi, Tuure (2017) Lasten osallistuminen ja posthumanistinen ontologia: urittuvaa ja emergenttiä kartoittamassa. *Kasvatus & Aika* 11 (1), 69–83.
- Holford, Naomi & Renold, EJ & Huuki, Tuija (2013) What (Else) Can a Kiss Do?: Theorizing the Power Plays in Young Children's Sexual Cultures. *Sexualities* 16 (5/6), 710–729.
- Huuki, Tuija (2019) Collaging the Virtual: Exploring Gender Materializations in the Artwork of Preteen Children. *Childhood* 26 (4), 430–447.
- Huuki, Tuija (2016) Pinoa, pusua ja puserrusta: Valilan sukupuolistuneet virtaukset lasten leikissä. *Sukupuolentutkimus* 29 (3), 11–24.
- Hämäläinen, Karoliina & Simukka, Salla (2009) Yksin. Teoksessa Karoliina Hämäläinen & Salla Simukka *Luokkakuva*. Helsinki: Tammi.
- Irni, Sari & Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (2014) *Muokattu elämä – teknotiede, sukupuolisuus ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Ivinson, Gabrielle & Renold, EJ (2021) What More Do Bodies Know? Moving with the Gendered Affects of Place. *Body & Society* 27 (1), 85–112.
- Keddie, Amanda (2009) 'Some of Those Girls Can Be Real Drama Queens': Issues of Gender, Sexual Harassment and Schooling. *Sex Education* 9 (1), 1–16.
- Kulmalainen, Taru (2015) *Tyttöjen kaverisuosio: Et-nografinen tutkimus yläkouluun epävirallisista järjestyksistä*. Jyväskylä: Grano Oy.
- Lenz Taguchi, Hillevi & Palmer, Anna (2013) A more 'Livable' School? A Diffractive Analysis of the Performative Enactments of Girls' Ill-/well-being with(in) School Environments. *Gender and Education* 25 (6), 671–687.
- Mayes, Eve (2016) Shifting Research Methods with a Becoming-Child Ontology: Co-theorising Puppet Production with High School Students. *Childhood* 23 (1), 105–122.
- McCullough, Susan (2017) Girls, and Gender and Power Relationships in an Urban Middle School.

- Gender and Education* 29 (4), 495–507.
- Morris, Karin (2016) *Posthuman Child – Educational Transformation through Philosophy with Picture-books*. London: Routledge.
- Myers, Kristen & Raymond, Laura (2010) Elementary School Girls and Heteronormativity: The Girl Project. *Gender & Society* 24 (2), 167–188.
- Mäntyniemi, Helena (2020) Queer-kulttuuri ja feminisismi Harry Potter -fanifiktio romanssikertomuksessa Playing for the Harpies. *Nuorisotutkimus* 20 (1), 21–34.
- Ojanen, Karoliina & Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (2011) (toim.) *Entäs tytöt: Johdatus tyttötutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Olsson, Liselott Mariett (2009) *Movement and Experimentation in Young Children's Learning: Deleuze and Guattari in Early Childhood Education*. Oxon, UK: Routledge
- Osgood, Jayne & Robinson, Kerry (toim.) (2019) *Feminists Researching Gendered Childhoods Generative Entanglements*. London: Bloomsbury Academic.
- Paechter, Carrie & Clark, Sheryl (2016) Being 'Nice' or Being 'Normal': Girls Resisting Discourses of 'Coolness'. Discourse. *Studies in the Cultural Politics of Education* 37 (3), 457–471.
- Paechter, Carrie (2018) Rethinking the Possibilities for Hegemonic Femininity: Exploring a Gramscian Framework. *Women's studies international forum* 68 (2), 121–128.
- Paju, Petri (2011) *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 115.
- Pihkala, Suvi & Huuki, Tuija (2019) How A Hashtag Matters – Crafting Response(-Abilities) through Research-Activism on Sexual Harassment in Pre-Teen Peer Cultures. *Reconceptualizing Educational Research Methodology* 10 (2–3), 242–258.
- Pihkala, Suvi & Huuki, Tuija & Sunnari, Vappu (2019) Moving with Touch: Entanglements of a Child, Valentine's Day Cards, and Research-Activism against Sexual Harassment in Pre-Teen Peer Cultures. *Social Sciences* 8 (8), 226–239.
- Pilcher, Jane (2011) No logo? Children's Consumption of Fashion. *Childhood* 18 (1), 128–141.
- Renold, EJ (2005) *Girls, Boys and Junior Sexualities: Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School*. London: Routledge.
- Renold, EJ (2008) Queering Masculinity: Re-theorising Contemporary Tomboyism in the Schizoid Space of Innocent/Heterosexualized Young Femininities. *Girlhood Studies* 1 (2), 129–151.
- Renold, Emma (2013) *Boys and Girls Speak Out: A Qualitative Study of Children's Gender and Sexual Cultures (age 10–12)*. Cardiff: Cardiff University.
- Renold, EJ & Huuki, Tuija & Oliver, Seth & Ridding, Alice & Thomas, Stephen (2017) *Pusujuttuja suomaksi*. <https://youtu.be/o6pC6VXrf0Y> (Viitattu 22.5.2020.)
- Ringrose, Jessica & Renold, EJ (2019) Jarring: Making Phematerialist Research Practices Matter. *MAI: Feminism & Visual Culture* (4).
- Ringrose, Jessica & Warfield, Katie & Zarabadi, Shiva (toim.) (2018) *Feminist Posthumanisms, New Materialisms and Education*. London: Routledge.
- Robinson, Kerry & Davies, Cristyn (2015) Children's Gendered and Sexual Cultures: Desiring and Regulating Recognition through Life Markers of Marriage, Love and Relationships. Teoksessa EJ Renold & Jessica Ringrose & Danielle Egan (toim.) *Children, Sexuality and Sexualization*. New York: Palgrave MacMillan.
- Robinson, Kerry (2013) *Innocence, Knowledge, and the Construction of Childhood: The Contradictory Nature of Sexuality and Censorship in Children's Contemporary Lives*. London: Routledge.
- Rutanen, Niina & Raittila, Raija & Vuorisalo, Mari (2019) Clothes and Clothing Practices in Finnish Early Childhood Education and Care. Teoksessa Pauliina Rautio & Elina Stenvall (toim.) *Social, Material and Political Constructs of Arctic Childhoods: An Everyday Life Perspective*. Singapore: Springer Nature Singapore. 65–84.
- St. Pierre, Elizabeth & Jackson, Alecia (2014) Qualitative Data Analysis After Coding. *Qualitative Inquiry* 20 (6), 715–719.
- Sunnari, Vappu (2010) *"I cannot speak about it." Physical Sexual Harassment as Experienced by Children at school in Northern Finland and Northwest Russia*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Taylor, Carol & Hughes, Christina (2016) *Posthuman Research Practices in Education*. New York: Palgrave MacMillan.
- Truman, Sarah (2019) SF! Haraway's Situated Feminisms and Speculative Fabulations in English Class. *Studies in Philosophy and Education* 38 (1), 31–42.
- Vänskä, Annamari (2006) *Vikuroivia vilkaisuja: Ruumis, sukupuoli, seksuaalisuus ja visuaalisen kulttuurin tutkimus*. Helsinki: Taidehistorian seura.